

Г.І. Груба,
к.держ.упр., докторант Ради по вивченню
продуктивних сил України НАН України

РОЗВИТОК ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Досліджено організаційні, фінансові, наукові та виробничі можливості розвитку національної економіки, що дозволить вийти з інноваційними технологіями на зовнішні ринки. Обґрунтовано механізми стимулювання інноваційних змін у ринковому конкурентному середовищі. Визначено межі втручання держави в розвиток інвестиційно-інноваційних процесів.

Ключові слова: держава, інвестиційно-інноваційні процеси, національна економіка, розвиток.

Останніми роками інновації не стали фактором зростання економіки. Більш масштабно інновації впроваджувалися за рахунок вільних виробничих потужностей у галузях зі швидким обігом капіталу, при одночасній залежності останніх від імпорту техніки і технологій (які не належать до високих). Таке становище формує майбутнє відставання і низьку конкурентоспроможність.

Банківська система, не маючи довгострокових фінансових ресурсів, достатньою мірою не фінансує науковомісткі виробництва та інноваційні проекти, а зосереджує кредитування на поточній діяльності. При цьому гроші, внаслідок обмеженої пропозиції, високої ризикованості, низької капіталізації банківської системи, залишаються дорогими для масового кредитування інвестицій інноваційного спрямування.

Масштабні іноземні інвестиції за динамікою та ціною їх надходження неспроможні докорінно змінити ситуацію у вирішенні завдань інноваційної перебудови економіки (більше того, сприяти розвитку сфери високих технологій) як через незначні обсяги, так і через посилення ризикованості в майбутньому, а також обмеженість пропозицій високотехнологічного виробництва. Крім того, враховуючи останнє, національні наукові надбання

та кадри останнім часом все частіше стають здобутком зарубіжних компаній інших держав.

Фінансування науково-технічної сфери не відповідає загальноприйнятим тенденціям, що потенційно скорочує інноваційну діяльність на виробництві, не сприяє розвитку і впровадженню високих технологій, які будуть довгостроковим ресурсом розвитку. На сьогодні ще не сформовано національну інноваційну систему, яка має взяти на себе розв'язання завдань інноваційної перебудови.

Панівною стратегією модернізації має бути збільшення інвестицій в інноваційно пріоритетні галузі шляхом задіяння механізму перетікання капіталу до зазначених галузей із інших галузей, які за короткий строк збільшують податкові надходження в бюджет, поступово створюючи необхідні умови переходу економіки на інноваційну модель зростання.

І результативність цього переходу залежатиме повністю від заходів покращення державної інвестиційно-інноваційної політики.

Як першочергові заходи щодо підвищення ефективності реалізації інноваційної стратегії держави слід запропонувати:

I. Законодавчі передумови інноваційного розвитку:

1. Узгодження нормативно-законодавчої бази з положеннями Концепції інноваційного розвитку країни.

2. Адаптація вітчизняного інноваційного законодавства до кращих світових нормативів і правил.

3. Законодавче забезпечення формування й підтримання функціонування нових організаційних структур, основним завданням яких є інноваційна діяльність (створення розгалуженої оргструктури – інформаційної, науково-технічної, фінансової, страхової).

4. Законодавче забезпечення розроблення механізму з компенсації державою витрат, пов'язаних із патентуванням об'єктів інтелектуальної власності.

5. Законодавче забезпечення запровадження державного страхування інноваційно-інвестиційних ризиків пріоритетних інноваційних проектів.

6. Законодавче врегулювання проблеми нагромадження заборгованості підприємств через :

а) визначення вимог чистої заборгованості та підприємств – чистих боржників;

б) надання права підприємствам-боржникам реалізувати право бюджетних вимог;

в) започаткування продажу боргових вимог підприємств.

7. Законодавче вирішення проблеми легалізації “тіньового” капіталу.

II. Пільгове стимулювання інноваційного розвитку:

1. Створення пільг із прибуткового податку громадян, які займаються впровадженням інноваційного проекту на час його проведення.

2. Забезпечення податкових канікул на час окупності витрат інноваційним проектом, суб'єктам інноваційної діяльності, які здійснюють впровадження об'єкта інноваційної діяльності;

3. Суттєве зниження податкового тиску на всіх суб'єктів господарювання шляхом поетапного зниження податкових ставок, обумовлених проектом Податкового кодексу України, що сприятиме покращанню інвестиційно-інноваційному і соціального клімату в суспільстві: на прибуток підприємств до 20 – 25 %; на податок на додану вартість – до 15 %; на доходи фізичних осіб – не більше 15 %.

4. Після прийняття Податкового кодексу України – введення п'ятирічного мораторію на внесення змін до податкової системи, якщо вони не полегшують податкове навантаження.

5. Звільнення від оподаткування прибутку підприємств, якщо він спрямовується на рефінансування.

III. Удосконалення системи управління науково-технічної сфери:

1. Створення центрального органу виконавчої влади з питань науково-технічної та інноваційної політики.

2. Створення Ради з питань науки та високих технологій при Президентові України).

3. Поліпшення діяльності Української інноваційної компанії шляхом переорієнтації її роботи на системне вивчення і впровадження найсучасніших інноваційних проектів.

4. Проведення реструктуризації підприємств, яка повинна привести до нагромадження ресурсів для інвестиційного фінансування – залишити тільки ті нерентабельні об'єкти, що сприяють національній безпеці держави, є її національним надбанням, інші необхідно закрити або продати заповзятливим власникам.

IV. Планування інвестиційно-інноваційних процесів:

1. Розроблення довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку на основі стратегії випереджального розвитку (розроблення Національної програми інноваційного розвитку та стратегічних програм розвитку регіонів).

2. Розроблення сценарного прогнозу розвитку пріоритетних технологій інноваційного спрямування (запровадження технологічного передбачення).

3. Визначення та постійне оновлення критичних технологій для підтримки функціонування та забезпечення розвитку економіки.

4. Визначення базових інфраструктурних та інноваційних рішень, які буде покладено в основу довгострокової стратегії розвитку.

5. Коригування пріоритетів науково-технічного та інноваційного розвитку, шляхом розроблення невеликої кількості масштабних інноваційних проектів локомотивного характеру.

6. Встановлення правонаступності у визначені пріоритетних напрямів науково-технічного розвитку та інноваційної діяльності при розробленні інноваційних проектів різними міністерствами та відомствами.

7. Організація міжвідомчої координації інноваційної діяльності й централізованого інноваційно-інформаційного забезпечення.

8. Принципи визначення пріоритетних напрямів повинні бути зрозумілими для широкого загалу, прозорими за масштабністю, максимально охоплювати всі сфери життєдіяльності людини, підтримувати національного товаровиробника; бути максимально перспективними, забезпечувати високий рівень зайнятості населення, мати в середньому трирічний термін окупності коштів.

9. Дотримання спеціального порядку при розробленні національних та регіональних програм стратегічного розвитку (подається нижче).

V. Державний протекціонізм підтримки конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробництва:

1. Виробництву товарів та послуг власним капіталом надавати перевагу над іноземним (додана вартість та весь прибуток лишаються в країні).

2. Виробництву товарів та послуг іноземним капіталом надавати перевагу над імпортом (частина доданої вартості залишається в країні, привноситься досвід менеджменту, нові технології тощо).

3. Імпорту товарів виробничого призначення надавати перевагу над споживчими товарами.

4. Економіка країни та регіонів повинна бути привабливою для капіталів та закритою для деяких груп товарів, які не сприяють модернізації економіки та її інноваційному розвитку.

VI. Розширення міжнародного співробітництва в науково-технічній сфері:

1. Активізація участі України в європейських програмах та конкурсах європейських фондів, які дозволяють проводити дослідження за багатьма базовими науковими напрямками.

2. Використання Угоди про науково-технічну співпрацю між Україною та ЄС щодо розвитку співробітництва між українськими та європейськими вченими.

3. Включення національних спеціалістів в інтернет-забезпечення (інформаційне, наукове) інноваційної діяльності.

VII. Інноваційні перетворення в системі освіти та кадрового забезпечення:

1. Запровадження спеціалізованих навчальних курсів з інноваційної економіки у вищих навчальних закладах.

2. Організація курсів із підвищення кваліфікації управлінців всіх рівнів у питаннях інноваційного менеджменту.

3. Введення додаткових годин для викладання технічних дисциплін (фізика, хімія, математика) у середніх навчальних закладах.

4. Збереження висококваліфікованого науково-технічного і виробничого потенціалу за рахунок підготовки і перепідготовки кадрів за державним замовленням (або замовленням власника) та вдосконалення самої системи формування державного замовлення на підготовку кадрів.

5. Припинення відпливу освітянських і наукових кадрів за кордон шляхом :

– удосконалення системи оплати праці, підвищення її реального рівня до середньоєвропейського показника;

– удосконалення системи соціального захисту освітніх і наукових працівників (сприяння в задоволенні й поліпшенні житлових умов, проведення подальшої прогресивної пенсійної реформи, упровадження цільового медичного страхування, створення сприятливих умов відпочинку тощо);

6. Модернізація всієї системи освіти, зміцнення її матеріально-технічної бази, запровадження спеціальних стимулів для поліпшення навчання (безекзаменаційного вступу до престижних вузів, навчання за кордоном, встановлення спеціальних стипендій, запровадження спеціальних грантів);

7. Розроблення та впровадження науково обґрунтованої системи професійного відбору та системи атестації кадрів з урахуванням специфіки їхньої діяльності.

8. Модернізація системи підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, наближення її до світових стандартів, особливо в частині організації сучасного інформаційного забезпечення доступу до новітніх знань, сприяння стажуванню за кордоном.

VIII. Фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності:

1. Основними джерелами інвестування повинні стати кошти підприємств, організацій у вигляді прибутку та амортизаційних відрахувань, для чого потрібно: запровадити податкові стимули для інвестиційно-інноваційної діяльності, розвитку малого підприємництва; амортизація повинна стати надійним джерелом інвестицій, передусім за рахунок використання методів прискореної амортизації.

2. Бюджетні інвестиційні ресурси повинні використовуватися адресно, прозоро та за цільовим призначенням: надходити в галузі, які є малопривабливими для приватного інвестора, але необхідними для забезпечення життєздатності економіки; відбір інвестиційно-інноваційних проектів потрібно проводити на конкурсних засадах за програмно-цільовим методом; обсяги фінансування наукових досліджень повинні проводитися на рівні з 1,5 – 1,7 до 2,0 – 2,5 % ВВП на першому етапі переходу на інноваційну модель розвитку та з 2,0 – 2,5 до 3,5 – 4 % ВВП на другому етапі. При цьому тільки 30 – 40 % наукових досліджень повинно здійснюватися силами державних інституцій, решта – приватними; спрямовувати 25 % коштів, отриманих від приватизації державного майна, на інноваційне оновлення і модернізацію виробництва.

3. Забезпечення подальшого розвитку кредитної системи: цільове кредитування інвестиційних проектів на пільгових умовах; розширення цільового банківського кредитування галузей і виробництв, визначених як пріоритетні; переведення банківського сектора на довгострокове кредитування, з передбаченням аналізу і контролю поточної діяльності підприємства-позичальника; усунення штучних переваг банківського капіталу перед промисловим (кредитна політика, методи фінансування

дефіциту бюджету за допомогою облігацій внутрішньої державної позики не повинні підтримувати більш високу норму прибутку у сфері банківських, валютних та спекулятивних операцій, порівняно з середньою нормою прибутку, яка існує в українській економіці); сприяння забезпеченню кредитними ресурсами комерційних банків, що надають довгострокові кредити для реалізації інноваційних проектів; урегулювання процедури закупівлі кредитного ресурсу НБУ комерційними банками для цільового фінансування науково-технічних та інноваційних проектів; запровадження венчурного (ризикового) кредитування.

4. Ефективне залучення коштів населення за умов: підвищення рівня реальних доходів населення; стимулювання заощаджень через встановлення грошових і негрошових пільг, і недопущення оподаткування отриманих відсотків за вкладами; акумуляції тимчасово вільних грошових ресурсів населення на потреби інноваційного інвестування; відновлення довіри до вітчизняних кредитно-фінансових установ шляхом системи страхування вкладів населення.

5. Подальший розвиток ринку цінних паперів:

- а) створення розгалуженої інфраструктури;
- б) удосконалення нормативно-правової бази;
- в) створення Національного депозитарію.

6. Зміна політики залучення іноземних інвестицій:

а) повніше використання кредитних ресурсів (кредити, позики, гранти) міжнародних фінансових інституцій (країн, державних установ, фондів, агентств, банків тощо);

б) використання портфельних інвестицій шляхом продажу іноземним резидентам і нерезидентам цінних паперів;

в) зняття обмежень на частку іноземної власності в національних компаніях;

г) мінімізація бюрократичних обмежень.

IX. Державний моніторинг дієвості інвестиційно-інноваційного механізму:

1. Оприлюднення систематичного аналізу показників про перебіг інвестиційно-інноваційних процесів.

2. Розроблення чітких показників та критеріїв рейтингування науково-технічної та інноваційної діяльності:

а) розповсюдження показників стану інноваційної діяльності у промисловості на всі галузі економіки;

б) виділити в окрему групу показники, що характеризують міжнародне комерційне передання (трансферт) технологій, у тому числі “високих”;

в) розробити список високо- і середньотехнологічних (підприємств) галузей економіки;

г) ввести показники, що характеризують джерела фінансування інноваційних процесів у розрізі відносин та рівнів власності;

д) ввести показники, що характеризують відношення витрат на інноваційну діяльність до загальних обсягів продажу;

е) показники обсягів продажу новоствореної продукції в загальних обсягах продажу;

ж) показники частки високотехнологічної продукції за галузями економіки в загальному обсязі інноваційної продукції;

з) показники загального доходу (прибутку) від використання об’єктів інтелектуальної власності та інвестування інновацій;

3. Внесення відповідних змін до статистичної звітності щодо можливого використання цих показників.

При формуванні інноваційної моделі розвитку економіки слід виходити з необхідності органічного поєднання ринкових методів стимулювання макроекономічних інвестиційно-інноваційних процесів із заходами (основні з яких запропоновані автором), які забезпечать у цьому головну роль держави.

Суть стратегії інноваційної перебудови економіки полягає, насамперед, у тому, щоб максимально сконцентрувати ресурси, що існують на

конкурентоспроможних галузях науково-технічного прогресу. Найбільш важливими стратегічними завданнями слід визнати наступні.

Першим завданням для ефективного розвитку інноваційних процесів в економіці є формування ринку високих технологій. Україна має надзвичайно великі потенційні можливості розвитку внутрішнього ринку високих технологій. Однак він лишається незадіяним. Спеціалісти підраховали, що Україна може мати свою частку ринку десь у 10 – 12 макротехнологіях: транспортному та енергетичному машинобудуванні, космічній техніці, спецметалургії, технологічному промисловому устаткуванні та верстатобудуванні, мікро- та радіоелектроніці, інформаційних технологіях, надміцних матеріалах, комунікаціях, біотехнологіях тощо. Це макротехнології, в яких Україна вже має певні здобутки. Наприклад, у космічній галузі з 22 базових технологій Україна володіє 17. Макротехнології – це технології виробництва наукомісткої висококонкурентоспроможної продукції, яких нині у світі існує близько 50, із них 46 припадає на сім розвинутих країн, решта країн володіє всього чотирма макротехнологіями [1; 2].

Другим стратегічним завданням є розвиток і модернізація паливно-енергетичного комплексу, створення власної бази й інфраструктури енергоносіїв, упровадження енергоощадних технологій. Для цього потрібно задіяти механізми, які б дали змогу істотно змінити баланс споживання енергоносіїв, зменшити як абсолютний обіг, так і частку споживання природного газу з одночасним збільшенням цих показників щодо вугілля.

Для практичної реалізації цього завдання необхідно визначитися з механізмами реконструкції теплових електростанцій, адаптації їхнього обладнання до роботи на низькоякісному вугіллі, запровадження в тепловій енергетиці, зокрема в котлобудуванні, розроблених нашими вченими новітніх технологій, які б забезпечили її функціонування за рахунок вітчизняної паливної бази [3].

Україна має необхідні не лише науково-технічні та технологічні, а й економічні можливості для успішного вирішення цього надзвичайно важливого завдання. Це дозволить не тільки реально забезпечити енергетичну незалежність країни, а й відкрити перспективи вирішення найскладнішої проблеми української економіки – розвитку вугільної промисловості. І що дуже важливо – повніше завантажити потужності вітчизняного машинобудування, чорної та кольорової металургії, хімічної промисловості, приладобудування та будівельної індустрії.

Розвинуті країни у 1970-ті рр. розпочинали новий виток науково-технічної революції з активного запровадження за допомогою адміністративних важелів саме енергоощадних технологій.

За оцінкою вчених-енергетиків, енергомісткість ВВП України протягом останнього десятиріччя збільшилася на 33 %. Нині вона є найвищою в Європі, що робить продукцію українського виробника неконкурентоспроможною.

Третє завдання – це вирішення проблеми технічного та технологічного переоснащення агропромислового комплексу.

Той факт, що Україна посідає за своїм транзитним потенціалом одне з перших місць в Європі, визначає особливу значущість вирішення цієї проблеми. Це питання можна виділити на одне з пріоритетних місць інноваційної політики ще й тому, що і тут, як і в сільському господарстві, стає все відчутнішою результативність реформ.

Наявний науково-технічний потенціал надає можливість вирішувати поставлене завдання значною мірою на базі новітніх вітчизняних технологій. Прикладом високої конкуренції можуть слугувати авіаційна промисловість та суднобудівна галузь. Так, Україна входить до п'ятірки країн, які володіють найпередовішими аерокосмічними технологіями, та ввійшла до десяти найбільших суднобудівних держав світу.

В економіці України є унікальні досягнення також на інших напрямках світового науково-технічного прогресу, таких як біотехнології, фізика

низьких температур, ядерна фізика, електрозварювання, розроблення нових матеріалів тощо [4]. Для успішного розвитку інноваційних механізмів необхідно забезпечити зміцнення інженерної системи, що зберігає свій потенціал і є базовим ресурсом української економіки під час її переходу в інноваційну фазу розвитку.

Це вимагає підвищення престижності інженерної праці та рівня її оплати, відновлення на сучасних засадах системи перепідготовки та підвищення кваліфікації інженерних кадрів. Прискоренню впровадження інноваційних процесів може слугувати інтеграція науки та освіти.

Виходячи з того, що Україна має розвивати свою економіку значно швидше, ніж передові країни світу, єдино можливим шляхом її відродження є концентрування організаційних, фінансових, наукових та виробничих можливостей на розвитку пріоритетних галузей промисловості та набору так званих критичних, “проривних” технологій, що в результаті дозволить вийти з групою конкурентоспроможних товарів та технологій на зовнішні ринки. Найефективнішим механізмом стимулювання інноваційних змін є ринкове конкурентне середовище, де втручання держави відбувається з метою захисту й підтримки тих суб’єктів ринку, які здійснюють інноваційну ініціативу.

Список використаних джерел

1. *Дежнина И.Г.* Развитие инновационной деятельности в сфере высоких технологий // *Инновации.* – 2002. – № 4. – С. 21 – 27.
2. *Маевский В., Кузык Б.* Условия развития высокотехнологического комплекса // *Вопр. экономики.* – 2003. – № 3. – С. 26 – 39.
3. *Борщ Л.* Зовнішні і внутрішні джерела інвестицій у національній економіці // *Вісн. УАДУ при Президентові України.* – 2002. – № 3. – С. 75 – 78.
4. *Патон Б.* Інноваційний шлях розвитку економіки України // *Вісн. НАН України.* – 2001. – № 2. – С. 11 – 16.

Gruba G.I. Development of investment-innovative processes in a national economy.

Are researched organizational, financial, scientific and a production potentialities of development of national economy which will allow to leave with innovative technologies on foreign markets. Mechanisms of stimulation of innovative changes in the market competitive environment are proved. Borders of intervention of the state in development invest-innovative processes are certain.

Key words: the state, invest-innovative processes, national economy, development.

Груба Г.И. Развитие инвестиционно-инновационных процессов в национальной экономике.

Исследованы организационные, финансовые, научные и производственные возможности развития национальной экономики, которая позволит выйти с инновационными технологиями на внешние рынки. Обоснованы механизмы стимулирования инновационных изменений в рыночной конкурентной среде. Определены границы вмешательства государства в развитие инвестиционно-инновационные процессы.

Ключевые слова: государство, инвестиционно-инновационные процессы, национальная экономика, развитие.